

ПАРАДИГМА КОНСТИТУЦІЙНОЇ БЕЗПЕКИ: ГЛОБАЛІЗАЦІЙНИЙ ВИМІР

Калинюк С.С.,

*кандидат юридичних наук, доцент кафедри господарського права
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»*

Калинюк С.С. Парадигма конституційної безпеки: глобалізаційний вимір.

Вказується, цілісне бачення конституціоналізму, покликано розуміти й пояснювати науку конституційного права виходячи з певних концептуальних основоположень, що, в свою чергу наближаються до ряду базових установок та відрізняються довготривалістю свого впливу – нагальна потреба самої науки конституційного права, відповідь на її прагнення пізнати природу своєї діяльності, а через це і себе. Можливим варіантом такого розгляду може послужити парадигмальний підхід, який ми в загальних рисах спробуємо застосувати в рамках дослідження конституційної безпеки. Звертається увага на те, що у юриспруденції поняття “парадигма” стали вживати порівняно недавно. На наш погляд, це викликано неадекватним розумінням смислового значення даного терміну щодо юридичної науки. Ще одну причину вбачаємо в численній практиці його недоречного вживання в інших гуманітарних науках. У багатьох публікаціях одне і те ж явище, в одному і тому ж контексті називають і парадигмою, і концепцією, й ідеєю і т.п. Відзначається, парадигма конституціоналізму є квінтесенцією конституційно-правового знання, саме на цьому рівні досягається його цілісність та взаємообумовленість окремих напрямів та структурних компонентів, а також кристалізується соціокультурна функціональність даної сфери знань. Зі змістовного боку парадигма конституціоналізму ґрунтується на узагальненні основних підходів до вирішення свого проблемного поля у всіх його аспектах, за винятком внутрішніх проблем гносеологічного характеру. На підставі аналізу матеріалу дослідження стверджується, що парадигма конституційної безпеки в умовах глобалізації – це сукупність ідеальних фрагментів конституційної дійсності (понять, цінностей, принципів, уявлень і практик), що поділяються суспільством на даному етапі розвитку держави та формують визначене бачення базових цінностей, що складають зміст конституційного ладу (об’єкт конституційної безпеки), метою реалізації якої є забезпечення постійного та законного дотримання й захисту прав і свобод людини і громадянина, а також внутрішньої безпеки держави в цілому.

Ключові слова: парадигма, філософський підхід, конституціоналізм, конституційна безпека.

Kalynyuk S.S. Paradigm of constitutional security: globalization dimension.

It is indicated that a holistic vision of constitutionalism, designed to understand and explain the science of constitutional law based on certain conceptual principles, which, in turn, are close to a number of basic attitudes and differ in the longevity of their influence is an urgent need of the science of constitutional law itself, a response to its desire to know the nature of its activity, and because of that, myself. A possible variant of such consideration can be a paradigmatic approach, which we will try to apply in general terms within the framework of the study of constitutional security. Attention is drawn to the fact that in jurisprudence the concept of «paradigm» began to be used relatively recently. In our opinion, this is caused by an inadequate understanding of the semantic meaning of this term in relation to legal science. Another reason can be seen in the numerous practice of its inappropriate use in other humanities. In many publications, the same phenomenon, in the same context, is called a paradigm, a concept, an idea, etc. It is noted that the paradigm of constitutionalism is the quintessence of constitutional and legal knowledge, it is at this level that its integrity and interdependence of individual directions and structural components is achieved, as well as the socio-cultural functionality of this field of knowledge is crystallized. From the substantive side, the paradigm of constitutionalism is based on the generalization of the main approaches to the solution of its problem field in all its aspects, with the exception of internal problems of an epistemological nature. Based on the analysis of the research material, it is claimed that the paradigm of constitutional security in the conditions of globalization is a set of ideal fragments of constitutional reality (concepts, values, principles, ideas and practices) that are

shared by society at a given stage of state development and form a defined vision of basic values that make up the content of the constitutional order (the object of constitutional security), the purpose of which is to ensure permanent and legal observance and protection of the rights and freedoms of man and citizen, as well as the internal security of the state as a whole.

Key words: paradigm, philosophical approach, constitutionalism, constitutional security.

Постановка проблематики. Для розвитку суспільних відносин в нашій державі необхідно надати державній політиці інноваційного характеру при одночасному збереженні соціальної стабільності і гарантовано високого рівня конституційної безпеки. Справді, перед країною на початку XXI століття стояли і продовжують залишатися досить актуальними два масштабних завдання: з одного боку, необхідно стабілізувати соціальне становище більшості. У той же час вище політичне керівництво держави знаходиться в пошуку нетрадиційних, досить нових шляхів розвитку країни. На наш погляд, поєднання та успішне вирішення цих двох завдань можуть створити практичну основу стійкого розвитку конституційної безпеки України, а також сприятимуть заняттю нашою країною гідного місця серед високорозвинених держав світу, в першу чергу, за рівнем захисту гарантованих Конституцією України прав і свобод людини і громадянина.

Саме цим пояснюється, чому в основі наукового авторського інтересу і професійної діяльності постійно знаходилися різні проблеми конституційної безпеки і різнобічні аспекти сталого розвитку нашого суспільства.

Теоретичну основу дослідження становлять праці класиків світової філософської та правової думки, серед яких: Арістотель, М. Вебер, Г. Гегель, Г. Еллінек, Р. Ієрінг, Г. Кельзен, Ш-Л. Монтеск'є, А. Токвіль, Г. Шершеневич та ін. Значний внесок в осмислення парадигмального феномена внесли фахівці в галузі філософії науки, які аналізують дане явище під різними кутами зору, на різному рівні абстракції, в різному взаємозв'язку з іншими явищами правової дійсності, серед них: В. Горохов, А. Дугін, Ф. Капра, Т. Кун, І. Лакатос, К. Поппер, М. Розов, В. Стьопін, М. Томпсон, С. Тулмін, А. Хюґей та ін.

Виклад матеріалу дослідження. Цілісне бачення конституціоналізму, покликано розуміти й пояснювати науку конституційного права виходячи з певних концептуальних основоположень, що, в свою чергу наближаються до ряду базових установок та відрізняються довготривалістю свого впливу – нагальна потреба самої науки конституційного права, відповідь на її прагнення пізнати природу своєї діяльності, а через це і себе. Можливим варіантом такого розгляду може послужити парадигмальний підхід, який ми в загальних рисах спробуємо застосувати в рамках дослідження конституційної безпеки.

“Paradigma” – грецьке слово – означає “те, що зумовлює характер прояву, маніфестації, залишаючись поза проявом”. Виходячи з цього парадигма мала й більш вузьке значення: так називали теорію, яка приймалася як зразок (методика) вирішення певного типу завдань або проблем. У методологію науки цей термін, виходячи з дослідження В. Шаханова, ввів Г. Бергман, розуміючи під ним якісь спільні принципи та стандарти методологічного дослідження [1, с. 45].

В даний час поняття “парадигма” широко використовується в науковій літературі. Первісне застосування воно отримало в природничонаукових галузях, проте стало досить поширеним і в галузі гуманітарного знання у вигляді різних інтерпретацій, часом досить суперечливих. Дана обставина, очевидно, пов'язана з об'єктивними труднощами щодо правильності трансформації понять з технічною аргументацією в гуманітарну галузь. Будь-які паралелі тут не призводять до однозначного тлумачення. Причина цього, на наш погляд, криється в конкретності технічних понять і розпливчастості гуманітарних. Досить згадати множинність підходів до таких, наприклад, понять (категорій), як правова ідеологія, об'єктивна істина, правосвідомість, правова система, принцип права, громадянське суспільство, правовідносини і т.д. [2, с. 24]

У юриспруденції поняття “парадигма” стали вживати порівняно недавно. На наш погляд, це викликано неадекватним розумінням смислового значення даного терміну щодо юридичної науки. Ще одну причину ми бачимо в численній практиці його недоречного вживання в інших гуманітарних науках. У багатьох публікаціях одне і те ж явище, в одному і тому ж контексті називають і парадигмою, і концепцією, і ідеєю і т.п. [1, с. 11]. Так, наприклад, Б. Гершунський, говорячи про “всебічний розвиток особистості”, застосовує терміни “парадигма”, “концепція”, “ідея” [3, с. 3]. Крім того, досить часто термін “парадигма” використовується як синонім терміну “модель”.

Сьогодні термін “парадигма” використовується у значенні, розробленому американським ученим Т. Куном в роботі “Структура наукових революцій”. Мета роботи Т. Куна, висловлюючись його ж словами, “полягає в тому, щоб змалювати хоча б схематично ... концепцію науки, яка впливає з історичного підходу щодо дослідження самої наукової діяльності” [4, с. 12]. Вчений розробив концепцію прогресування науки, засновану на її історії. Він вважав, що наука розвивається в результаті наукових революцій, в основі яких лежить зміна парадигм.

Парадигми, на думку Т. Куна – це визнані всіма наукові досягнення, які протягом певного часу дають науковому співтовариству модель постановки проблем та їх вирішень [4, с. 2]. Надалі, за визнанням самого автора, він виходить за рамки цього визначення. В результаті зазначений термін використовується у двох різних значеннях. З одного боку, він позначає всю сукупність переконань, цінностей, технічних засобів і т.д., яка характерна для членів даного співтовариства. З іншого боку, він вказує на один вид елемента в цій сукупності – конкретні вирішення головоломок, які, коли вони використовуються в якості моделей або прикладів, можуть замінювати експліцитні правила як основу для вирішення ще нерозгаданих головоломок нормальної науки [4, с. 44].

Дослідженню категорії “парадигма” в конституційному праві були присвячені наукові роботи Д. Белова. На думку вченого, парадигма конституціоналізму – це сукупність ідеальних фрагментів конституційної дійсності (понять, цінностей, принципів, уявлень і практик), що поділяються суспільством на даному етапі розвитку держави та формують визначене бачення конституціоналізму, а також конкретні напрямки вирішення проблем конституціоналізму [2, с. 51].

Таким чином, стверджує цитований нами автор, парадигма конституціоналізму є квінтесенцією конституційно-правового знання, саме на цьому рівні досягається його цілісність та взаємообумовленість окремих напрямів та структурних компонентів, а також кристалізується соціокультурна функціональність даної сфери знань. Зі змістовного боку парадигма конституціоналізму ґрунтується на узагальненні основних підходів до вирішення свого проблемного поля у всіх його аспектах, за винятком внутрішніх проблем гносеологічного характеру. Таким чином, парадигма конституціоналізму у концентрованому вигляді відображає соціальну значущість конституціоналізму для функціонування та розвитку системи конституційного права, і в більш широкому плані – як аспекту правового життя суспільства [5, с. 58].

Разом з тим, Д. Белов зауважує, одним із досить поширених способів загальнотеоретичного використання категорії “парадигма” в юриспруденції є вживання його саме для характеристики певної правової ідеї чи концепції. Так, наприклад, значного розповсюдження набули протиставлення гуманістичної та авторитарної правової освіти в Україні (зокрема, Л. Овдієнко застосовує термін “гуманістична освітньо-правова парадигма”, як правові засади гуманізації навчально-виховного процесу [6, с. 26]) [7, с. 33].

В той же час, введення терміну “парадигма конституціоналізму” в силу його метафоричності вимагає обережності, аналогічного вживання в юридичній науці інших термінологічних позначень, запозичених з інших наук (“правова матерія”, “юридична енергія”, “правова ентропія” і т.п.) [2, с. 53]. Однак, як зазначає С. Алексєєв, до подібних термінологічних нововведень доводиться все ж вдаватися, “оскільки іншим шляхом неможливе позначити щось нове й специфічне, що розкривається в результаті наукового дослідження” [8, с. 7].

Вчені Е. Гусинский та Ю. Турчанинова, стверджують, що формування філософського розуміння парадигмальних основ розвитку конституціоналізму здійснюється на теоретико-методологічних засадах, розроблених сучасною постмодерністською філософією. При цьому, в основі розробки проблеми парадигми конституціоналізму лежить основний постмодерністський постулат щодо відносності істини. А, в свою чергу, власне поняття істини в ХХ ст. поступово поступається місцем поняттю моделі, усвідомлюються принципові неповнота та схематичність будь-якого опису явищ, принципова відсутність можливості цілком точного і повністю формалізованого знання [9, с. 79].

Разом з тим, на думку С. Клепко, головним методологічним базисом нового розуміння у постмодерністській філософії до проблематики конституціоналізму є соціокультурна заангажованість людини та реалізація принципу деконструктивізму, впровадженого в свій час Ж. Деррідою. Предмет реконструкції – не тільки конкретний літературний чи філософський текст, але вся західна концепція раціональності і уявлення про науку, мову і здоровий глузд, що лежать в її основі. При цьому, основною метою такої реконструкції є саме дистинкції між істинним та вигаданим, дійсним та видимим, а метою є власне демонстрація умовного характеру такої дистинкції [10, с. 117].

Безсумнівно, на сьогодні вже ні в кого не викликає сумнівів той факт, що українське суспільство вступило на шлях політичних і соціальних перетворень. Конституція проголосила Україну правовою державою, соціальною державою, встановила: “Людина, її права і свободи є найвищою соціальною цінністю. Визнання, дотримання та захист прав і свобод людини і громадянина – головний обов’язок держави”. Це найважливіші передумови, що, за твердженням Д. Белова, визначають взаємовідносини людини і держави на основі принципів демократії і гуманізму [5, с. 59].

Однак було б величезною помилкою вважати, що проголошення цих принципів може одночасно скасувати укорінений системоцентристський підхід, при якому держава виступала головною, визначальною авторитарною силою у взаємовідносинах з особою. І мова йде не тільки про стереотипи, що склалися в СРСР. Вони не могли б так міцно утвердитися в державному та громадському житті, якби не спиралися на давні традиції поглинання людини системою [11, с. 54].

Розвиток суспільних відносин у ХХ ст. показав, що ліберальна доктрина, яка зіграла настільки значиму роль у гуманістичних орієнтаціях держав, потребує сьогодні значного коректування. Необхідність такої поправки виявилася вже в другій половині ХІХ ст. Але ХХ століття зажадало більш істотною її перебудови, пристосування до нових умов розвитку світових суспільних процесів. Раніше вже відзначалася утопічність марксистської доктрини, реалізація якої привела до повного підпорядкування людини державі, проте деякі її елементи в трансформованому вигляді можуть бути пристосовані та включені в ті принципи взаємовідносин людини та держави, які повинні бути орієнтиром для перехідного суспільства, що ставить за мету створення умов, які забезпечують свободу людини, і розглядає його як вищу цінність [2, с. 60].

Таким чином, погоджуємося з думкою вченого, що на сьогодні назріла необхідність суттєво скорегувати згадану парадигму і розглядати забезпечення національної безпеки не тільки як характеристику захисту від загроз, а і як урегульовані правом суспільні відносини, що відображають стан та розвиток об’єктів національної безпеки. У цьому випадку, за умови правильного розуміння об’єктів національної безпеки та належної організації правового регулювання їх захисту, вирішальними складовими процесу забезпечення національної безпеки стануть аналіз, прогнозування та контроль громадянським суспільством стану та розвитку самих об’єктів національної безпеки, як основних цінностей українського народу так і цілей щодо їх досягнення [12, с. 42].

Висновки. Отже, на підставі вищенаведеного можемо стверджувати, що парадигма конституційної безпеки в умовах глобалізації – це сукупність ідеальних фрагментів конституційної дійсності (понять, цінностей, принципів, уявлень і практик), що поділяються суспільством на даному етапі розвитку держави та формують визначене бачення базових цінностей, що складають зміст конституційного ладу (об’єкт конституційної безпеки), метою реалізації якої є забезпечення постійного та законного дотримання й захисту прав і свобод людини і громадянина, а також внутрішньої безпеки держави в цілому.

Список використаних джерел:

1. Шаканов, Вячеслав Владимирович. Правовые парадигмы: дис. ... канд. юрид. наук по спец.: 12.00.01. – *теория и история права и государства; история правовых учений*. М.: РГБ, 2006. 193 с.
2. Белов Д.М. Парадигма українського конституціоналізму. *Монографія*. 2011. 400 с.
3. Гершунский Б.С. Концепция самореализации личности в системе обоснования ценностей и целей образования. *Педагогика*. 2003. № 10. С. 1-5.
4. Кун Т. Структура научных революций. *Монографія*. М.: “Прогресс”, 1977. 304 с.
5. Белов Д.М. Парадигма конституціоналізму: теоретичні питання. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія “Право”*. 2012. Випуск 18. С. 57-60.
6. Овдjenко Л.Н. Гуманістична освітньо-правова парадигма і зміст шкільного навчання. *Педагогіка і психологія*. 1999. №4. С. 26 – 30.
7. Белов Д.М. Парадигма українського конституціоналізму: правова сутність та зміст. *Вісник Запорізького національного університету. Серія «Юридичні науки»*. 2012. № 4 (Частина І). С. 32-35.
8. Алексеев С.С. Право и правовая система. *Правоведение*. 1980. № 1. С. 5-9.
9. Гусинский Э.Н., Турчанинова Ю.И. Введение в философию образования. *Учебное пособие*. М.: “Логос”, 2000. 224 с.
10. Клепко С. Ф. Українська царина філософії освіти. *Практична філософія*. 2001. №1. С.197 – 211.
11. Нерсесянц В.С., Мальцев Г. В., Лукашева Е. А., Варламова Н. В., Постышев В. М., Соколова Н. С.

Конституционная модель Российской правовой государственности: опыт прошлого, проблемы и перспективы. *Правовое государство и законность*. Научно-исследовательский институт правовой политики и проблем правоприменения Российской правовой академии Министерства юстиции Российской Федерации, М., 1997 г. С. 56-111.

12. Лемак О.В. Українська нація і національна безпека: аспекти співвідношення. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право»*. 2014. №27. С. 40–44.